

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПІДГОТОВЧОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Бабаєва Олександра Володимирівна
асистент кафедри кримінального процесу та
оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
e-mail: bav2304@gmail.com

Ключові слова: кримінальне провадження, підготовче провадження, засади кримінального провадження, оскарження судових рішень.

На стадії підготовчого провадження набувають певних коректив засади кримінального провадження, зокрема значні особливості передбачено щодо реалізації засади забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК України).

Як зауважує дослідник цього питання В. І. Маринів, ця засада полягає у тому, що кожному гарантується право на перегляд рішення суду, що стосується його прав, свобод чи інтересів, судом вищого рівня в порядку, передбаченому процесуальним законодавством, з метою забезпечення виправлення вищестоящим судом помилок, допущених нижчим судом, гарантування прав і законних інтересів учасників процесу, утвердження законності і справедливості судочинства; при цьому вказана засада тісно пов'язана із принципами законності, змагальності, доступу до правосуддя, диспозитивності [1, с. 4]. Разом з тим, у підготовчому провадженні вона реалізується не в повному обсязі, оскільки не всі рішення суду, які приймаються за його результатами, підлягають оскарженню.

У період дії КПК України від 1960 р. фахівці пропонували задля розширення змагальних засад у цій стадії передбачити можливість оскарження рішень про повернення справи прокурору, про призначення справи до судового розгляду, про направлення справи за підсудністю тощо [2, с. 342]. Проте на сьогодні ч. 4 ст. 314 КПК України передбачає апеляційне оскарження лише щодо ухвали про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. В інших нормах КПК України також передбачається можливість оскарження судових рішень, прийнятих у підготовчому провадженні про закриття кримінального провадження. Так, ч. 9 ст. 284 КПК України передбачає можливість апеляційного оскарження ухвали суду про закриття кримінального провадження, а ч. 5 ст. 288 КПК України – ухвали суду про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності. Щодо судових рішень, які приймаються у кримінальному провадженні на підставі угод, то особливості щодо обмеження підстав для оскарження вироку на підставі угоди встановлено ст. ст. 394 та ч. 4 ст. 475 КПК України, тоді як щодо рішення суду про відмову у затвердженні угоди оскарження не передбачено. Не передбачено такої можливості й щодо інших рішень, які приймаються у підготовчому провадженні: щодо призначення судового розгляду, вирішення питання щодо підсудності, вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду тощо.

З урахуванням викладеного, можна диференціювати рішення, які приймаються судом у підготовчому провадженні, на ті, що підлягають оскарженню, і ті, щодо яких такої можливості не передбачено. В свою чергу, можна дійти висновку, що можливість оскарження передбачена щодо всіх рішень суду по суті кримінального провадження і частково – щодо тих, що мають контрольний характер відносно досудового розслідування. Натомість рішення організаційно-розпорядчого характеру оскарженню не підлягають, що пояснюється їх природою і вимогами якнайшвидшого призначення судового розгляду.

Не підлягають оскарженню і негативні рішення суду про застосування альтернативних порядків кримінального провадження у підготовчому провадженні. У зв'язку із цим варто звернути увагу на деякі проблеми оскарження таких рішень. Так, науковці звертають увагу на те, що ухвала суду про відмову у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності оскарженню не підлягає. На думку В. І. Мариніва, подібний підхід є неправильним, і виключає можливість виправлення помилок чи порушень, допущених судом у вирішенні відповідного питання, що шкодить як інтересам підозрюваного, обвинуваченого, так і суспільства, які полягають у звільненні відповідної особи від кримінальної відповідальності. Адже необґрунтована відмова суду у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності можлива, коли суд неправильно визначає вид і характер підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності (наприклад, тлумачить імперативну підставу як дискреційну, або об'єктивну – як суб'єктивну); необґрунтовано застосовує дискрецію при вирішенні даного питання; ігнорує або неправильно тлумачить надані прокурором докази на підтвердження обставин, що свідчать про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності; залишає відповідне рішення без вмотивування тощо [3, с. 84]. На думку учених, у подібних випадках сторони кримінального провадження, насамперед прокурор та підозрюваний, обвинувачений повинні наділятися правом оскаржити незаконну, необґрунтовану або невмотивовану ухвалу суду з даного питання [4, с. 43].

Де в чому аналогічна ситуація має місце щодо рішення суду про відмову у затвердженні угоди. Як зауважує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, така ухвала, з огляду на системне тлумачення глави 35 КПК, а також зважаючи на закріпленій у статтях 394, 424 КПК перелік судових рішень, що підлягають оскарженню, в тому числі й судові рішення, ухвалені на підставі угод, в апеляційному та, відповідно, в касаційному порядках оскарженню не підлягають [5, с. 45]. Одночасно, прокурор не може повторно звернутися з угодою у одному кримінальному провадженні, що створює проблему неможливості жодного впливу на ситуації прийняття судом незаконних та необґрунтованих рішень з цього приводу, в чому вбачається порушення засади оскарження судових рішень. Науковці та практики пропонують різні шляхи виправлення вказаної проблеми. Так, у методичних рекомендаціях органів прокуратури зазначається, що зазначене вимагає від прокурорів особливо уважного ставлення до складання та затвердження обвинувального акта, який направляється в суд з угодою про визнання винуватості, у повній відповідності з вимогами кримінального процесуального закону [6, с. 59]. Деякі дослідники вважають за

необхідне передбачити в КПК України можливість оскарження відмови суду в затвердженні угоди в апеляційному порядку [7, с. 300].

На наш погляд, вказані ситуації (як щодо відмови суду у задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, так і відмови у затвердженні угоди) повинні розглядатися не ізольовано, а в єдиному контексті. Неможливість їх оскарження зацікавленими особами може розцінюватися як порушення засади оскарження судових рішень, тож і в одному, і в іншому випадку законодавчо має бути передбачено ситуації їх апеляційного оскарження, як і тих судових рішень, що приймаються по суті кримінального провадження за результатами підготовчого провадження.

Особливості оскарження передбачені і для вироку суду на підставі угод, оскільки для сторін угод положеннями статей 394 та 424 КПК України встановлюються істотні обмеження щодо оскарження. Однак вказані особливості реалізації засади оскарження рішень суду зумовлені не природою підготовчого провадження, а виключно специфікою інституту кримінального провадження на підставі угод.

Отже, застосування засади оскарження судових рішень на стадії підготовчого провадження є суттєво обмеженим, що ставить під загрозу реалізацію інших засад кримінального провадження на цій стадії і зумовлює потребу зняття встановлених законодавством обмежень щодо оскарження зацікавленими особами відповідних судових рішень, що приймаються у підготовчому провадженні.

Література

1. Марынів В. И. Принцип обеспечения права на обжалование судебных решений в уголовном производстве Украины // Закон и Жизнь. – 2016. – № 1/2. – С. 72–76.
2. Бобик Т. П. Проблемні питання принципу змагальності на стадії попереднього розгляду справи суддею // II Всеукраїнські наукові читання з кримінальної юстиції пам'яті професора В. П. Колмакова : матеріали 18-19 берез. 2011 р. - Одеса : Фенікс, 2011. - С. 340-342.
3. Маринів В.І. Деякі проблеми апеляційного перегляду судових рішень про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності // Вісник прокуратури. – 2014. – № 8. – С. 81–91.
4. Кобернюк В. М. Взаємодія суду, прокурора та інших учасників кримінального провадження при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження зі звільненням обвинуваченого від кримінальної відповідальності // Часопис Академії адвокатури. – 2012. – № 4. – С. 44-52.

5. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ: затв. 22 січня 2014 р. – К., 2014. – 60 с.

6. Методичні рекомендації «Повноваження прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод»: Схвалено науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України (протокол № 6 від 27 вересня 2013 року). – К.: Генеральна прокуратура України, 2013. – 101 с.

7. Лапкін А.В. Проблеми участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – Вип. 11 (1000). – С. 297-301.

Науковий керівник: завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, д. ю. н, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України Шило Ольга Георгіївна